

Képes Géza

Az észtek története és irodalma

Az észti nép őstörténete, mint az északi népeké általában, mítoszok világában vész el és hogy Észtország, Észti¹ még ma is megvan, annak is bizonyára valami mitikus vagy kozmikus hatalom az oka, annyiszor és olyan megsemmisítő erővel tört ellene a sors haragja. Ha plasztikusan akarnám érzékeltetni az észtek történetét, nem is kéne mást tennem, mint azokra a területi és hatalmi változásokra rámutatnom, amelyeken a most folyó világháborúban² ez a kis nép átment. Az egész története is nagyjából ugyanez, mert körülbelül ugyanezeknek az erőknek ütközéspontja volt egész története folyamán, csak persze a régi korokban az erők mérkőzése sokkal lassabban ment végbe. Hogy Észtország, helyesebben az észti nép mégis megmaradt, annak az az oka, hogy ebben az országban a nép és nemzet fogalma mindig egybeesett, tehát amikor a nép pusztá emberi létéért küzdött, ugyanakkor az észti nemzet fennmaradása is kockán forgott.³ A másik ok nyilván az volt, hogy Észti tipikusan parasztállam és bármely rettenetes véráldozat árán változtak is gazdája, ez a nép, mint a föld megmunkálója, kényszerűségből mindig megmaradt. A hódítók éppen úgy, mint a római gyarmatosítók elsősorban a vezetőréteget, vagy a hatalmat támogató elemeket távolítottak el erőszakkal – a rabszolgákat mindig megkímélték.

Amióta az észti nép a szabadságát a 13. század első felében elvesztette, az ország több mint hét évszázadon keresztül a nagyhatalmak átjáró-területe volt. A 13-16. századig a német lovagrend uralkodott az országban, a 16-18. századig a svédek és a 18-20. századig az oroszok. A nyugati hatásnak köszönik az észtek vallásukat és kultúrájukat, az oroszok vallási és kultúrhatása minden erőszakoskodásuk ellenére sem volt jelentős,⁴ az átmeneti jellegű dán és lengyel uralom pedig alig hagyott valami nyomot rajta.⁵

A lovagok három századon át voltak Észti korlátlan urai. 1557-ben Rettenetes Iván, Nagy Péter hódító eszméjének előharcosa, ki akarván jutni a Balti-tengerre, tatárjait rázúdította a német lovagokra. A német várak egymásután elbuknak, a városokat, a falvakat egymás után felperzselik. A zűrzavar eléri tetőpontját: a német lovagok nagymestere behívja a lengyeleket, területeket ajánlva fel nekik, Saaremaa szigetén⁶ dánok kötnek ki, Tallinnban pedig a város lakosságának kérésére egy svéd hadsereg száll partra. Az ország egyetlen nagy csatátér, ugyanúgy, mint az 1914-es világháború végén. Rettenetes Iván vereséget szenved s most a hatalmas Svédország határozza el, hogy a Balti-tengerből mare nostrumot csinál. A dánok hamarosan kivonulnak Saaremaából, a lengyelekkel hosszú háború indul, amely csak 1662-ben fejeződik be. Károly Gusztáv svéd király lassanként az egész ország urává lesz. Közben az orosz kolosszus cihelődik, újabb rohamot indít Iván sikertelen kísérlete után. Nagy Péter Észti ura lesz, s most a nemesek mindent elkövetnek, hogy az emberséges svéd király XI. Károly törvényeinek a legkisebb nyomát is eltüntessék.

A jobbágnak tulajdona sem lehet, sem háza, sem állatai, sem szekere, sem ágya: minden az úré, sőt a jobbágy is, akit ura szuverén módon ítélhet bot-, korbács- vagy egyéb büntetésre, zálogba tehet vagy eladhat, ahogy éppen kedve tartja. Amikor az orosz kormányzó megérkezik, megdöbbenve látja, hogy milyen állati sorban teng az észti jobbágy. A nemesek diétáján szóvá is teszi a dolgot, Sőt, Nagy Katalin cárnőnek is aggályait fejezi ki, a cárnő pedig határozott utasítást küld a kormányzónak, a legszükségesebb reformok életbe léptetésére. Ezek a reformok a következők: kimondják, hogy a jobbágy tulajdonosa lehet személyes tárgyainak; maximálták a botbüntetésben a csapások számát, végül egy záradékban ajánlják a botnál kevésbé ártalmasabb korbács használatát. A szabadelvű I. Sándor cár 1816-ban és 1819-ben eltörli a jobbágyságot országa egész területén. Ez azonban mit sem jelent a gyakorlatban, legalábbis Észtibben nem: ezt világosan mutatják a gyakori parasztlázadások, amelyeket a rabtartók viszont, minden egyes alkalommal, a legnagyobb kegyetlenséggel fojtottak vérbe.

Az orosz egyház, kihasználva az észtek embertelen nyomorát és földéhségét, földet ígér a hozzá áttérőknek. Térnek is át az észtek tömegesen, de az egyház nem tudja beváltani ígéretét és az új hívek fellázadnak. A helyi hagyomány „pühäjärvü (Szenttő-parti) harc” néven ismeri ezt a zendülést, amelyet hamarosan és a hagyományos kegyetlenséggel törnek le. Kétszáz és ötszáz között váltakozott a korbácsütések száma. I. Miklós, a reakciós cár is megsokallja a dolgot, nem emberi érzésből, de mert nyilvánvalóan rendzavarásra vezet ekkora elnyomás. I. Miklós követelésére 1856-ban kimondják, hogy a parasztot nem lehet elűzni a földtől, amelyet megművelt; hogy ez a föld a paraszt tulajdonává lehet, ha az árát megfizeti. A föld bérösszegét pedig természetben kell megfizetnie, nem pedig robotban. Persze ezek a rendelkezések megint csak papíron maradnak. Újabb parasztlázadás. Véresen leverik, 60 embert halálra ítélnek, s a botütések száma egy-egy embernél jóval meghaladja a Nagy Katalin megállapította maximumot. A liberális II. Sándor elrende- li, hogy a jobbágy szabadon változtathatja helyét, eltörli a botbüntetést és a robotot.

Ez történt 1870-ben. Észtország kilépett a középkorból. Ugyanis ezúttal végre is kellett hajtani a cár rendelkezéseit. Az észtek most már városokba költözhetnek, ahol megkezdődhet és meg is kezdődik az észti kispolgári rend kialakulása, amely csakhamar méltó versenytársa lesz az idegen polgárságnak. Sokan azonban, megunva a sok hasztalan cürhödést,⁷ vesződést, a mozgási szabadságot arra használták fel, hogy – körülbelül 200000-en – kivándoroltak Oroszországba és Brazíliába. Erre céloz Under Mária *Külvárosban* versében, amelyet kötetünkben is bemutatunk.⁸ Ismét mások, élve azzal a joggal, hogy földet vásárolhatnak, inuk szakadtáig dolgoztak, hogy a vételárat megszerezhessék. Azokat a szerencséseket, akiknek ez sikerült, a többi szegény észti nem irigyelte, büszkék voltak rájuk és a földbirtokos észteket a többiek vezetőjüknek tekintették. E módos gazdák közül többen, így a híres Laipman is, vezetői lettek földhöz ragadt társaiknak az 1905-i forradalom idején. Az észti gazdasági elit mellett kezdett kialakulni egy észti értelmiségi vezetőréteg is. Egyáltalán, minden területen megindul az élet, a fejlődés. Kreutzwald az észti mondavilágból megalkotja az észtek hőskölteményét, *Kalevipoeget*,⁹ erre a korszakra esik Lydia Koidula költőnk alkotó munkássága, akiknek költészete a nemzeti érzés, a hazaszeretet apoteózisa. 1869-ben alapítja Jannsen, Koidula költőnk apja a népi énekarokat és ezzel életre hívja a később olyan nagy fontosságra emelkedett országos dalosversenyeket. Ekkor épül a tartui Vanemuine-színház, gazdasági és egyéb iskolák nyílnak meg. 1872-ben megalakul az Észt Írók Társasága (Eesti Kirjameeste Selts), amely

aztán 1893-ban politikai okok történő feloszlatásáig irányította az észti irodalmi életet. Észti újságok születnek Pärnuban, a *Postimees* és Viljandiban a *Sakala*. Sajnos, az észti politika iránya már ekkor kettéválik. Jannsen, akinek lángoló hazaszeretete kétségbevonhatatlan, azt hirdette, hogy a fennálló hatalommal nem szabad szembeállni, Jannsen óvatos, mondhatni opportunista felfogásával szemben a radikális Jacobson azt vallotta, hogy minden haladás lehetetlen, ha nem veszik fel a harcot az idegen államhatalommal, továbbá az arisztokrácia és az egyház előjogaival.

Az észti szellemiség Széchenyi–Kossuth-harca azonban hamarosan elnémult és egyáltalán elnémult csakhamar a felébredt észti nemzeti öntudat minden más hangja is. III. Sándor egyetlen mozdulattal letörte az észti nemzeti renaissance hajtásait. Oroszosító mozgalmakat indítanak a birodalom minden részén: hagyománytörő templomokat építenek, oroszul tanítanak az iskolában, orosz hivatalnokok igazgatnak, és cirill betűkkel nyomják a könyveket. Ráadásul még az erőre kapott észti kisbirtokos rendet is erős gazdasági válság sújtja. Általános elkeseredés az egész országban. Az új Romanov, II. Miklós már nem erőlteti az oroszosítást. A gazdasági válságot is átvészeli. A nemzeti mozgalom új erővel indul meg. Az észti írók „Noor Eesti” (Ifjú Észtország) nevű mozgalma is most születik meg.¹⁰ Az európai szellemi áramlatok hatása alatt az irodalomban megerősödik a realizmus Lydia Koidula, Anna Haava, Kitzberg és a többiek nemzeti idealizmusa után, és mondhatnók: azzal szemben. Az „Ifjú Észtország” mozgalom követeli a nemzet felszabadítását az idegen hatalom elnyomása alól, szét akarja robbantani a társadalmi kereteket, szembe fordul már nem csak a balti bárókkal, hanem a vagyonos észtséggel is. Ez irányt vezető egyéniségek Gustav Suits, a lírikus és Fiedbert Tuglas, novellaíró és esszéista. A 19. század végén vagyunk, amikor az európai irodalmakra életunalom hangulata borul. Ezzel szemben az észti irodalmat a század végén erős optimizmus jellemzi. A nép bizalommal tekint a politikai és társadalmi változások elé. 1905-ben forradalom tör ki Oroszországban, amely erő visszhangot ver Észtiben is. A forradalmat azonban leverik, működésbe lép a puská és a kancsuka, de a legerősebb elnyomás sem tudja már feltartóztatni a nemzetet az előrehaladás útján. Az irodalom új élcsapata táplálja tovább a nemzetben az élet tüzeit, amit az előbbi „Noor Eesti”-mozgalom vezető lírikusa Gustav Suits felszított az észti szívekben *Elu tuli* (*Az élet tüze*) című kötetével. Ez az új élcsapat „Siuru”-ról, a *Kalevipoeg* csodás madaráról nevezi el magát.¹¹ Ismeretlen nagy tehetségek tűnnek fel, akik világirodalmi szintre emelik az észti költészetet és prózairodalmat.

Közben kitör a világháború.¹² Az észteket mozgósítják olyan zászló alatt, amihez semmi sem köti őket. Ekkor még álmodni sem merik, hogy nemsokára észti zászló leng a tallinni vár fokán. A pétervári forradalom¹³ után az észtek ráébrednek, hogy végre megalkothatják a maguk szabad államát és ki is kiáltják függetlenségüket. A csodálatos gyorsasággal megszervezett észti nemzeti hadsereg kiveri az országból az idegen betörő csapatokat és a fiatal állam megindul a szervezkedés útján.¹⁴

Az 1920. februári tartui békeszerződés értelmében a Szovjet¹⁵ elismeri Eesti függetlenségét. Az észti parlamentáris köztársaság elnökéül Päts Konstantint választják meg. A hosszú századokon át jobbágyi sorsban sínylődött észti nép most már igazán szabad. A fenyegető kommunista veszély leküzdése végett sürgősen végrehajtják a földbirtokreformot. A nagybirtok 96,6%-át egyszerűen kisajátították és a felosztott nagybirtokok helyén 20-40 hektáros kisgazdaságokat szerveztek. A földet az észti nép kapta meg, akié eredetileg is volt, és aki most vérével szerezte vissza a bolsevikoktól.

1 tudomány és társadalom

Észti parlamentáris köztársaság maradt 1933-ig, amikor is a vezető politikusok, élükön Päts elnökkel, úgy láttak, hogy az 1920-as alkotmányt revideálni kell. Ez a lépés szélsőséges elemek fenyegető lépése miatt látszott szükségesnek, s az alkotmány revíziója, amelyet az ún. szabadságharcosok népszavazás útján hajtottak végre, szinte korlátlan hatalmat biztosít az állam fejének, a „riigivanem”-nek (államvének). Mivel a riigivanem Päts úgy látta, hogy polgárháborútól kell megmenteni az országot, az új alkotmány alapján az egész hatalmat a kezébe vette, hogy megmentse a polgári demokratikus államot. Sokan elégedetlenkedtek ezzel az államvezetéssel és diktatúrát emlegettek. Valóban diktatúra volt már ez, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy milyen megalkuvást nem ismerő, sőt kíméletlen volt Päts a szélsőbaloldali elemekkel, a kommunistáktól kezdve a rideg nemzetközi és mérsékelt szocialistákig. Azonban az kétségbevonhatatlan tény, hogy az új államberendezésnek is fő gerince a szabad és gazdaságilag megerősített észti parasztság volt és az ebből keletkezett és erre épített észti vezető réteg.

Ennyiben láttam szükségesnek bemutatni észti testvéreim történetét – ennyi, legalább ennyi szükséges ahhoz, hogy irodalmával is ismerkedni kezdhessünk.

Ha az észti történelem vigasztalanságáért akar az ember valami biztatót hallani az észti nép múlt és leendő sorsa felől, akkor irodalmában talál erőt és vigasztalást. Az észti irodalom népköltészet, illetve népi költészet abban az értelemben, hogy nekik is van gazdag és változatos *Kanteletárjuk* és nemzeti hőskölteményük: a *Kalevipoeg* és valamennyi költőjük és írójuk legalább másod- vagy harmadfokon népi származék. Ez érthető is, mert nyugati értelemben polgári rétegük nincs is, ahogy pl. a magyar népnek sincs.

A teljes észti biblia 1739-ben jelenik meg, az észti irodalom tehát meglehetősen későn és akkor is nehezen indul fejlődésnek. Tudós férfiak, főleg papok és tanárok művelik az irodalmat, kedvtelésből vagy hazafias kötelességérzésből. Ettől az irodalomtól teljesen különváltan él a népi költészet, amely főleg a rabszolgasorsot panaszló lírai dalokból áll. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a nőknek olyan nagy szerep jut Észtibben a költészet művelése terén, mint sehol másutt. A 13. századig virágzott elbeszélő költészetet férfiak művelték, de a későbbi lírai darabok szerzői, nagy többségben nők. Az eredetet egyébként világosan fel lehet ismerni, a gyöngédebb, finomabb hangú bánatos vagy játékosan könnyed dalok nők ajkán születtek – de kétségtelenül férfi az a költő, aki a nőt költészet kedves, lágy hangjával ellentétben durva, keserű és fölöttébb erélyes kitöréseket önt versbe, fenyegetőzve, amíg a földet töri (pl. a *Panaszdal* című dalban¹⁶).

Az észti népi költészet a 19. század közepéig halad teljesen különváltan a műköltészettől. Ekkor indul meg ugyanis egy magasabb értelemben vett irodalmi élet és ekkor tűnik fel az első költő, a hagyományokhoz híven: nő, a már említett Lydia Koidula, később pedig az 1880-90-es években Anna Haava, akik voltaképpen a népi formákat emelik fel és művelik tovább. Az észti irodalomra nem lehet ráerőszakolni a nálunk divatos és talán szükséges „népi és nyugatos”, „parasztok és sznobok” megkülönböztetést. Ennek bizonyítására csak egy példát említek: Friedebert Tuglas az észti irodalom finom stílművésze, nyugatias esztétája, akinek franciásan könnyed esszéi és novellái a nemzeti és európai törekvések szintézisét valósítják meg. És ez az esztéta többször ült börtönben az idegen államhatalommal szemben tanúsított forradalmi fellépése miatt. Amikor pedig száműzik hazájából, bejárja egész Európát, de a tallinni Estonia-színház megnyitására élete kockáztatásával álruhában hazaszökik, és később is, az orosz uralom bukásáig, az ébredő észti szellem egy-egy fontosabb ünnepén mindig hazalátogat.

A 19. század idealista irányának letűnése után nincsen észti író és költő, akinek művei mentesek maradtak volna a társadalmi és politikai harcok hatásaitól. A prózában Eduard Wildével kezdődik a népi realizmus diadalra jutása. Ezt az irányt Anton Tammsaare emelte a legmagasabb fokra, akinek hatalmas ötkötetes regénye a *Tõde ja õigus* (Az igazság és a jog) az észti irodalom leghatalmasabb alkotása. Az említett két néven kívül az észti próza kiváló tehetségei még: Mait Metsanurk, August Gailit és Albert Kivikas, és a színműíró Hugo Raudsepp. A költészetnek a már említettem „Noor Eesti” és „Siuru”-mozgalomban elért virágkorát két lírai tehetség készíti elő: Juhan Liiv és Ernst Enno, mint Adyék irodalmi forradalmát Komjáti Jenő és Vajda János. A „Noor Eesti” mozgalom vezére Gustav Suits a bátor, erélyes hangú lírikus.

Az 1917-ben alakult „Siuru” nevű költői gárda két legkiválóbb tagja Maria Under és Henrik Visnapuu. Under költészetét eleven szenvedélyesség, forró színpompa jellemzi, a tárgyak és a forma iránt érzett mélységes női alázat. Az olvasók vallóssággal megmámorosodtak ezektől a versektől. A hosszas, ernyesztő feszültség után valami újszínű, felrázó szellemi megnyilvánulásra vágyakozó a közönség és éppen ezt kapta meg Under költészetében, amely tökéletes összhangot mutatott az élet új rendjével. Under sem tud megmenekülni az észti költők sorsától: az óriásra nőtt sötét társadalmi bajok megfojtják az első költemények ujjongó színeit, nem a szerelmes nő édes önkívülete csendül már fülünkben, hanem a testvérei sorsáért remegő nővér fájdalma, ahogy ezt a *Külvárosban* c. verséből is láthatjuk. Népi tárgyú balladáinak közvetlen és egyszerű eszközökkel is mélyen megindító hangja az ősi népi költőnőket juttatja eszünkbe. Visnapuu is szabad és szenvedélyes hangú szerelmes versekkel aratta első sikereit, de az ő verseiben már elég korán megszólal a szociális és politikus költő.

Suits, Under és Visnapuu a megújhódott észti irodalom legnagyobb költői. Meg kell még említenünk a játékos, finom formaművészt, Johannes Sempert, a túlzó nyugati irányok képviselőjét, Johannes Barbarust, a hajlékony hangú természetfestőt, Villem Ridalát, és a legfiatalabb nemzedék legtehetségesebb tagjait: Heiti Talvikot és feleségét Betti Alvert. Miután bepillantottunk az észti nép történelmébe és irodalmába, végezetül tekintsünk vissza hőskölteményük utolsó énekére. Kalevipoeg, az észtek mondabeli királya, legyőzte magát az ördögöt is, őriznie kellett az ördög barlangját, és hogy őrhelyét el ne hagyhassa, az égi hatalmak egy sziklarepedésbe szorították be a karját. A monda szerint eljön a világégés, megrendül a föld és Kalevipoeg kiszabadítja karját és csodakardjával megváltja népét a rabságból. Ez a világégés az első világháborúban bekövetkezett. Most lángba borult a világ másodsor. Higgyünk a monda jóslatának, higgyük, hogy a mostani világégés végén Kalevipoeg karja másodsor is kiszabadul a sziklarepedésből.

Utószó

Képes Géza (1909-1989) költő, műfordító életművére lapunk Művészportré rovatában már emlékeztünk (Képes Géza, a szavak művésze. Emlékek, versek, vallomások (összeállította: Bolvári-Takács Gábor és Földy Lilla) = Zempléni Múzsza IV. évf. 3. szám, 2004; életrajza újabban: Földy Lilla: Pataki évek, pataki versek. A 100 éve született Képes Géza és Sárospatak. In: Comenius és Kazinczy szellemében. Bibliotheca Comeniana XIV. Sárospatak, 2009), így most csak röviden vázoljuk pályájának alakulását. Mátészalkán született, Sárospatakon érettségizett, majd miután Eötvös-kollégistaként elvégezte a pesti bölcsészkart, ide tért vissza magyar–angol–német szakos tanárnak. Első verseskötete

1933-ban jelent meg Sárospatakon. 1945 után a Magyar Rádió irodalmi osztályának vezetője, a Magvető Könyvkiadó alapító igazgatója, a Magyar PEN Club főtákará. 1957-től elsősorban költésszettel, műfordításokkal és irodalomtörténeti kutatásokkal foglalkozott. Sárospatak díszpolgára volt.

A most közzétett tanulmánya az általa szerkesztett, észti írókat és költőket bemutató „Északi vártán” c. kötetben (3-8. o.), Budapesten, a Magyar Parasztszövetség Művelődési Osztályának Érdekes Könyvek c. sorozatában látott napvilágot, kiadási hely és év megjelölése nélkül, az 1940-es évek elején. Bár a témában ma már több, részletes és korszerű mű hozzáférhető, a szöveget lényegi változtatások nélkül jelentjük meg, tudva és jelezve, hogy az magán viseli korának ideológiai és stílusztikai lenyomatát. (Újabb kiadványok pl.: Kapronczay Károly: Szüntelen harc. A baltikum rövid története, Budapesti Ismeretterjesztő Társulat, 1991; Toivo U. Raun: Észtország története, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2001; Finnország története (szerk.: Anssi Halmesvirta), Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001; illetve lapunkban is közreadtunk tanulmányt: Pomozi Péter: A Tartui Egyetem és Magyarország. Az észti-magyar kulturális kapcsolatok történetéből = Zempléni Múzsza III. évf. 3. szám, 2003.) Képes Géza szövegének újraközlésével elsősorban azt a felvilágosító-nevelő célzatot és népszerűsítő-elbeszélő jelleget kívánjuk tükrözni, amely a szerzőt a finnugor népek irodalmával kapcsolatban mindig is jellemezte, hiszen pályája során az összes finnugor nyelvekből fordított. Így pl. ő adta ki a „Finn versek és dalok” (Budapest, 1959) c. kötetet, és elsősorban az ő (valamint Bereczki Gábor) munkáját dicséri „Az észti irodalom kistükré” (Budapest, 1969) c. antológia. Megalapozottan választotta tiszteletbeli tagjává a Finn Írószövetség, levelező tagjává a Finn Irodalmi Társaság, fogadta díszdoktorává a Helsinki Egyetem, s kapta meg a Finn Oroszlánrend Lovagja kitüntetését.

Az „Északi vártán” két további fordító közreműködésével készült, a teljesség kedvéért emlékezzünk meg róluk is. Bán Aladár (1871-1960) tanár, költő, műfordító, folklorista, számos észti és finn mű magyar tolmácsolója, több közéleti szervezet, egyesület tagja, a Folklore Fellows magyar osztályának megszervezője, a Turáni Társaság Finn-Észti Intézetének (alapítva: 1923) vezetője, a Turán c. folyóirat társ-, majd felelős szerkesztője (1921-25, ill. 1926-36). Virányi Elemér (1897-1945) magyar-francia szakos középiskolai tanár volt Szegeden, majd a fővárosban, továbbá író, műfordító, a Finnugor Kultúrbizottság Magyar Osztályának titkára, a Magyar-Észti Társaság alelnöke (1939), a Turáni Társaság tagja, a Tartui Egyetem első magyar lektora 1923-1928 között. Munkásságáért magas észti és finn kitüntetésekert kapott. Budapest ostromakor vesztette életét.

Képes Géza tanulmányában a helyesírási, illetve korabeli névátírási hibákat kijavítottuk, a szükségesnek ítélt kiegészítő információkat pedig a jegyzetekben adtuk meg. A szöveg közlésével szerkesztőségünk tiszteleg a szerző születésének 100. évfordulója előtt, egyúttal folytatja sorozatát, amelyben már nem élő pataki tanárok nyomtatásban eddig meg nem jelent, vagy publikált, de nehezen hozzáférhető munkáit adja közre, anyaggyűjtésként is a „Sárospataki Iskola” c. neveléstörténeti kutatáshoz. A szöveget közzéteszi, az utószót és a jegyzeteket írta Bolvári-Takács Gábor és Egey Emese.

Jegyzetek

¹ A szerző az észti nyelvű *Eesti* országnevet használja magyar átírással; ezt a továbbiakban sem javítottuk át.

² A II. világháborúról van szó, a tanulmány az 1940-es évek elején keletkezett.

³ A mai Észtország északi része volt Estland, a déli Livónia, az észtek lakta területeket először csak 1917-ben egyesítették egy kormányzóságba, egységes „ország”-ról tehát csak ekkortól beszélhetünk.

⁴ A vallási hatás kérdése árnyaltabb: az 1840-es években, a földhöz jutás reményében, tömegesen tért át az észti parasztság az ortodox hitre (ezt később említi is a szerző). A Peipusz-tó keleti oldalán, orosz területen él az a *setu*-nak nevezett, archaikus kultúrárt megőrző észti népcsoport, akik mindig is ortodoxok voltak és orosz fennhatóság alá tartoztak.

⁵ Az állítás csak relatíve helytálló, mert II. Valdemar (dán király: 1202-1241) alapította Tallinnt, amely észtil *taani linn*-t, azaz dán várost jelent; Báthory István (lengyel király: 1575-1586) alatt pedig jelentős (livóniai) területek kerültek Lengyelországhoz; Tartuban jezsuita gimnáziumot alapítottak.

⁶ Saaremaa Észtország legnagyobb szigete.

⁷ A szót *A magyar nyelv értelmező szótára* (I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959) nem ismeri.

⁸ Maria Under: *Külvárosban* (ford.: Képes Géza), in: Képes Géza: *Északi vártán*, h.n., é.n., 85-86. o.

⁹ A *Kalevipoegnek* nemcsak észti hősi énekek a forrásai, hanem nagy mértékben a *Kalevala*, és egy korábbi, észtföldön is ismert gyűjtemény, a *Mythologica Fennica*.

¹⁰ *Noor Eesti* (Fiatal/Ifjú Észtország): irodalmi csoportosulás a 20. század első éveiben. A szerző által később felsorolt kitűnő írók, költők, képzőművészek közösen adtak ki öt válogatást, ún. albumot. Fő célkitűzéseik egyike: úgy legyenek észtek, hogy közben európaiak is, európai műveltséggel.

¹¹ *Siuru*: rövid életű (1917-1919), de annál jelentősebb irodalmi csoport volt, Friedebert Tuglas szerkesztésében három jelentős albumot (válogatást) publikáltak. Lírai önkifejezés, erőteljes szerelmi költészet és természet-líra, sokszínűség jellemzi őket.

¹² Az I. világháborúról van szó.

¹³ Az 1917-es, utóbb Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak nevezett eseményről van szó.

¹⁴ Az önállóság kivívásának leírása kissé vázlatos. Az 1917-es orosz forradalom után az észti területeken is bolsevik uralom következett, ismét két nagyhatalom közé ékelődtek, s az észti államtanács úgy döntött, ha bekövetkezik a német megszállás, kikiáltják a függetlenséget. Erre 1918. február 24-én került sor, mindössze egy nappal a német bevonulás előtt. 1918-19-ben harcok folytak, az orosz Vörös Hadsereg megpróbálta visszafoglalni a területeket. Az észtek egyébként az I. világháborúban az orosz oldalon vettek részt, és jelentős veszteségeket szenvedtek.

¹⁵ Helyesen: Szovjet-Oroszország; a Szovjetunió csak 1922-ben alakult meg.

¹⁶ *Panaszdal* (ford.: Képes Géza), in: Képes Géza: *Északi vártán*, i. m. 12. o.